

موضوع: خودسازی و دگرسازی زنان؛ تبیین نقش آفرینی زنان در تربیت نسل مهدوی گردآورنده: یگانه دارنهال

چکیده:

در عصر غیبت کبری، انتظار ظهور امام مهدی (عج) تنها یک باور اعتقادی نیست، بلکه مسئولیتی اجتماعی و تربیتی برای جامعه اسلامی محسوب می‌شود. زنان، به عنوان نیمی از پیکره جامعه و مرکز اصلی نهاد خانواده، نقش بسیار مهمی در شکل دهی به نسل آینده ایفا می‌کنند. خودسازی به معنای پرورش و ارتقای فردی در جنبه‌های روحی، اخلاقی و اعتقادی، نخستین گام در تحقق این نقش است. زنانی که از نظر معنوی و اخلاقی خود را ارتقا می‌دهند، می‌توانند با الگوسازی صحیح، فرزندان تربیت کنند که روحیه انتظار و آمادگی برای ظهور را در خود نهادینه کرده‌اند. از سوی دیگر، دگرسازی، یعنی تأثیرگذاری بر محیط اطراف و دیگران، در قالب نقش‌های مادری، همسری، معلمی و کنشگری اجتماعی نمود پیدا می‌کند. در این مقاله، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای منابع معتبر اسلامی، به تبیین مؤلفه‌های خودسازی و دگرسازی زنان پرداخته شده و نقش آنها در تربیت نسل منتظر بررسی گردیده است.

کلیدواژه: خودسازی، دگرسازی زنان، نقش آفرینی، تربیت نسل مهدوی

مفهوم‌شناسی خودسازی و دگرسازی زنان

مفهوم خودسازی در متون دینی و اخلاقی اسلامی، به معنای پرورش، اصلاح و تعالی نفس در مسیر قرب الهی است. این فرایند دربردارنده رشد ابعاد عقلانی، اخلاقی و ایمانی انسان است. از دیدگاه قرآن کریم، «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا، وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا» (الشمس: ۹-۱۰)، نشانگر آن است که فلاح و رستگاری در گرو تزکیه نفس است؛ امری که بنیاد خودسازی محسوب می‌شود (مطهری، ۱۳۷۸). در نگاه اسلامی، زن نیز مانند مرد، مکلف به سیر تکاملی و خودسازی است. زن مؤمنه با ارتقای شخصیت فردی، معنوی، و علمی خود، می‌تواند نه تنها در تربیت خود بلکه در اصلاح محیط اجتماعی تأثیرگذار باشد (بهشتی، ۱۳۷۵). خودسازی زن منتظر، نه فقط یک مسئولیت فردی بلکه یک وظیفه اجتماعی به‌شمار می‌آید، چراکه مقدمه‌ای است بر آمادگی برای ایفای نقش در جامعه مهدوی. از سوی دیگر، دگرسازی به معنای تأثیرگذاری مثبت بر دیگران و محیط پیرامون است. در متون اسلامی، زن به‌عنوان «رکن خانواده» نقش بی‌بدیلی در جهت‌دهی تربیتی نسل آینده دارد. امام خمینی (ره) در این باره می‌فرماید: «از دامن زن مرد به معراج می‌رود»؛ این تعبیر نشان‌دهنده جایگاه اثرگذار زن در رشد فکری و معنوی نسل‌هاست (خمینی، ۱۳۶۱). دگرسازی زن، از طریق نقش‌های کلیدی‌اش در خانواده (همسری، مادری، تعلیم و تربیت (معلمی)، و جامعه (فعالیت فرهنگی و اجتماعی) متبلور می‌شود. در چنین موقعیتی، زن می‌تواند روحیه انتظار، عدالت‌خواهی، و یاری‌رسانی به امام زمان (عج) را در نسل بعدی نهادینه کند (جوادی آملی، ۱۳۸۶).

جایگاه زن در آموزه‌های مهدوی و منابع دینی

زن در نظام فکری اسلام، موجودی فعال، صاحب کرامت، و دارای نقش‌های کلیدی در ساختار خانواده و اجتماع است. این نگاه با آموزه‌های مهدوی پیوندی عمیق دارد؛ چرا که تحقق حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) مستلزم آمادگی و همکاری تمام اقشار جامعه، از جمله زنان، است (مطهری، ۱۳۷۸). در روایات متعدد از امامان معصوم (ع) به نقش زنان در دوران ظهور اشاره شده است. در حدیثی از امام صادق (ع) آمده است: «با قائم ما سیصد و سیزده مرد و پنجاه زن قیام می‌کنند...» (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۸، ص ۲۲۱). این روایت، نه تنها مشارکت زنان در زمان ظهور را نشان می‌دهد، بلکه دلالت بر سطح بالای شایستگی و آمادگی آن‌ها دارد. از منظر قرآن، زن و مرد در خلقت، کرامت و تقرب الهی برابرند: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ... أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا» (احزاب: ۳۵). این آیه نشان می‌دهد که زنان نیز به همان میزان مردان در مسیر رشد معنوی و

اجتماعی سهیم‌اند. در سنت اسلامی نیز شخصیت‌هایی مانند حضرت زهرا(س)، حضرت زینب(س) و مادر امام زمان(عج)، نمادهایی از زنان مهدوی‌اند که با ایمان، شجاعت، و تربیت صالح، نقش‌هایی بنیادین در تحقق اهداف الهی ایفا کرده‌اند (صبوری، ۱۳۹۰). در آموزه‌های مهدوی، زن نه تنها مخاطب تربیتی است، بلکه مربی مهدوی نیز محسوب می‌شود. زنان می‌توانند با پرورش نسلی مهدی‌باور، فرهنگ انتظار را در بستر خانواده نهادینه کنند. همچنین در عرصه اجتماعی با مشارکت آگاهانه و فرهنگی، زمینه‌ساز معرفت‌افزایی نسبت به ولایت امام عصر(عج) باشند (رحیمی، ۱۳۹۴). نقش زن در عصر غیبت، همانند نقش مؤمنان صدر اسلام در ایجاد بستر برای بعثت پیامبر(ص) است. همان‌گونه که خدیجه(س) در کنار رسول خدا(ص) با جان و مال خود اسلام را یاری کرد، زنان امروز نیز با خودسازی و دگرسازی در راستای تشکیل تمدن نوین اسلامی می‌توانند زمینه‌ساز ظهور باشند (قرائتی، ۱۳۹۲).

راهبردهای خودسازی زن منتظر

خودسازی زن در عصر غیبت به معنای آمادگی درونی و عملی برای یاری امام زمان(عج) است؛ مسیری که با تهذیب نفس، کسب معرفت، و عمل به وظایف دینی و اجتماعی طی می‌شود. زن منتظر باید دارای بصیرت، آگاهی، تقوا و مهارت‌های لازم برای ایفای نقش در جامعه باشد (مطهری، ۱۳۷۸).

۱. ارتقای معرفت دینی

نخستین گام در خودسازی، شناخت عمیق نسبت به معارف دینی و عقاید مهدوی است. زن مسلمان باید با شناخت صحیح از توحید، نبوت، امامت و به‌ویژه جایگاه ولایت حضرت حجت(عج)، باور خود را به ظهور تقویت کند. امام باقر(ع) می‌فرماید: «بدانید کسی که امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلیت مرده است» (نعمانی، ۱۳۷۵). این شناخت، ریشه در مطالعه منابع دینی، نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه و زیارات مرتبط دارد.

۲. تهذیب اخلاقی و کنترل نفس

یکی از مهم‌ترین ابعاد خودسازی، تسلط بر غرایز، صفات منفی و تقویت فضایل اخلاقی چون صبر، قناعت، عفت، صداقت و حیا است. قرآن کریم، در وصف مؤمنان می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى» (اعلی: ۱۴). زن منتظر باید در برابر آفات اخلاقی و وسوسه‌های فرهنگی مقاومت کرده و الگویی از پاکدامنی باشد (بهشتی، ۱۳۷۵).

۳. عبادت و ارتباط با خدا

ارتباط مستمر با خداوند از طریق نماز، دعا، تلاوت قرآن و مناجات، راهی مطمئن برای تزکیه نفس و آرامش درونی است. دعا برای فرج، یکی از نمادهای پیوند قلبی با امام عصر (عج) است. دعای عهد، دعای ندبه، و زیارت آل یاسین، ابزارهایی هستند که معرفت و انتظار را تقویت می‌کنند (کفعمی، ۱۳۸۴).

۴. مطالعه و بصیرت‌افزایی

زن منتظر باید نسبت به مسائل روز و مفاهیم مهدوی دارای تحلیل و آگاهی باشد. بصیرت، توانایی تشخیص حق از باطل است. امام علی (ع) می‌فرماید: «كُونُوا قُرَّاءَ الْقُرْآنِ، لَا تُشَبِّهُوا الْعُلَمَاءَ بِالْجُهَّالِ» (نهج‌البلاغه، حکمت ۱۱۰). مطالعه کتب مهدویت، تاریخ اسلام، سبک زندگی اسلامی، و نقد رسانه‌های غربی برای ارتقای بینش دینی ضروری است (رحیمی، ۱۳۹۴).

۵. تقویت روحیه جهادی و مقاومت

زن منتظر باید در برابر هجمه‌های فرهنگی و سبک زندگی غربی، مقاوم و کنش‌گر باشد. تقویت عزت نفس، انتخاب سبک زندگی اسلامی، ساده‌زیستی، و حمایت از جریان‌های مقاومت فرهنگی از راه‌های تقرب به اهداف مهدوی است (جوادی آملی، ۱۳۸۶).

۶. مشارکت فرهنگی و تربیتی

خودسازی تنها به ساحت فردی محدود نمی‌شود، بلکه زن منتظر باید در عرصه‌های تربیتی و اجتماعی نقش فعال داشته باشد. آموزش به نسل جدید، فعالیت در مدارس، مساجد، رسانه‌ها و انجمن‌های فرهنگی، زمینه‌ساز تربیت انسان‌هایی منتظر و متعهد خواهد بود (قرائتی، ۱۳۹۲).

دگرسازی زنان؛ نقش اجتماعی در تربیت نسل منتظر

دگرسازی، فرآیندی اجتماعی است که طی آن فرد، با تأثیرگذاری مثبت بر اطرافیان و محیط خود، در جهت رشد، هدایت و ارتقای دیگران قدم برمی‌دارد. در منظومه معارف اسلامی، زن نه تنها موجودی منفعل یا محصور در فضای خانه نیست، بلکه کنش‌گری آگاه، فعال و مؤثر در ساخت اجتماعی، فرهنگی و دینی جامعه محسوب می‌شود (مطهری، ۱۳۷۸).

۱. نقش مادری در تربیت نسل منتظر

مهم‌ترین بستر دگرسازی زن، خانواده و به‌ویژه نقش مادری است. مادر، اولین معلم کودک و شکل‌دهنده شخصیت اولیه اوست. در اسلام، تربیت فرزند با تأکید بر ایمان، اخلاق، عدالت‌طلبی، حیا، شجاعت و محبت آغاز می‌شود. امام خمینی(ره) می‌فرماید: «وظیفه زن، ساختن انسان است؛ انسان‌هایی که اگر تربیت صحیح شوند، جامعه را متحول می‌سازند» (خمینی، ۱۳۶۱). مادری که با معارف مهدوی آشناست، می‌تواند روحیه انتظار، ولایت‌مداری، و آمادگی برای ظهور را در فرزندان نهادینه کند (رحیمی، ۱۳۹۴).

۲. تربیت ایمانی و مهدوی در محیط خانواده

خانواده به‌عنوان واحد بنیادین جامعه اسلامی، محلی برای ترویج ارزش‌ها، باورهای دینی و معنویت است. زن مسلمان می‌تواند در این محیط، فرزندان خود را با مفاهیمی چون ولایت، غیبت، عدالت جهانی، نشانه‌های ظهور، مسئولیت‌پذیری دینی و دعای فرج آشنا سازد. تربیت مهدوی با تکرار، آموزش عملی، و الگوسازی در شخصیت والدین محقق می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۶).

۳. مشارکت اجتماعی و فرهنگی زن مهدوی

در کنار نقش‌های خانوادگی، باید در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، علمی و رسانه‌ای نیز نقش‌آفرین باشد. حضور در کلاس‌های دینی، انجمن‌های قرآنی، گروه‌های جهادی، و فضای رسانه‌ای سالم، از ابزارهای اثرگذاری مثبت در جامعه است. امام خامنه‌ای می‌فرماید: «زن مسلمان باید با حفظ هویت دینی، در تحولات فرهنگی و اجتماعی جامعه مشارکت فعال داشته باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸).

۴. الگوسازی در سبک زندگی اسلامی

زن می‌تواند با رعایت حجاب، ساده‌زیستی، حسن خلق، پرهیز از تجمل‌گرایی و مصرف‌زدگی، الگوی سبک زندگی اسلامی و مهدوی باشد. چنین الگوسازی‌ای تأثیر ژرفی بر اطرافیان و نسل آینده خواهد داشت. در حدیثی آمده است: «كُونُوا دُعَاةَ لِلنَّاسِ بِغَيْرِ اَلْسِنَتِكُمْ» (الكافی، ج ۲، ص ۷۸)، یعنی مردم را با عمل خود، نه فقط با زبان، به راه خدا دعوت کنید.

۵. دفاع از ارزش‌ها و مقابله با تهاجم فرهنگی

دگرسازی در عصر حاضر، مستلزم هوشیاری در برابر تهاجم نرم، سبک زندگی غربی، و مفاهیم سکولار است. زن مسلمان باید با بصیرت فرهنگی، ضمن بهره‌گیری از ابزارهای جدید (مانند

رسانه‌های نوین)، به ترویج مفاهیم دینی، تقویت هویت اسلامی و نشر فرهنگ انتظار پردازد (صبوری، ۱۳۹۰).

آسیب‌شناسی و راهکارهای تقویت نقش زنان در تربیت مهدوی

با وجود جایگاه والای زن در منظومه معارف اسلامی و نقش کلیدی او در زمینه‌سازی ظهور، موانع و آسیب‌هایی وجود دارد که ممکن است زنان را از ایفای صحیح این نقش بازدارد. بررسی این آسیب‌ها و ارائه راهکارهای کاربردی، یکی از الزامات تحقق جامعه منتظر است.

۱. ضعف در معرفت دینی و مهدوی

یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها، کم‌توجهی به آموزش مبانی اعتقادی، به‌ویژه شناخت امام زمان (عج) است. نبود آموزش مهدوی در خانواده، مدارس و رسانه‌ها موجب می‌شود نسل جدید با مفاهیمی چون غیبت، ولایت، انتظار و ظهور آشنا نباشد (رحیمی، ۱۳۹۴).

راهکار: تدوین برنامه‌های آموزشی با محتوای ساده و کاربردی درباره معارف مهدوی برای دختران و مادران در سطوح مختلف تحصیلی و فرهنگی.

۲. الگوپذیری از سبک زندگی غربی

تبلیغ سبک زندگی سکولار، مصرف‌گرایی، فردگرایی، و تضعیف نهاد خانواده در رسانه‌های نوین، تأثیر مستقیمی بر زن مسلمان دارد. این امر موجب سست شدن باورها، بی‌تفاوتی نسبت به غیبت امام، و کاهش دغدغه‌های تربیتی می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۶).

راهکار: تقویت رسانه‌های اسلامی، تولید محتوای فرهنگی با محوریت زن مهدوی و ترویج سبک زندگی حضرت زهرا (س) و مادر امام زمان (عج).

۳. تضعیف نقش تربیتی زن در خانواده

بسیاری از زنان به دلیل اشتغال بیش از حد، فشارهای اقتصادی و نبود حمایت فرهنگی، از ایفای نقش محوری در تربیت فرزندان بازمی‌مانند. همچنین نهادهای آموزشی جایگزین مادر می‌شوند و این موجب افت کیفیت تربیت دینی می‌گردد (مطهری، ۱۳۷۸).

راهکار: اصلاح سیاست‌های اشتغال زنان، حمایت از مادران خانه‌دار، ایجاد فرصت‌های آموزش غیرحضوری و کارآفرینی در منزل برای بانوان.

۴. تحقیر نقش زن در تربیت دینی توسط جریان‌های فمینیستی

برخی جریان‌های فکری با طرح برابری مطلق جنسیتی، نقش مادری و تربیتی زن را بی‌ارزش جلوه می‌دهند. این تفکر، مسئولیت دینی و اجتماعی زن را در خانواده تضعیف می‌کند (صبوری، ۱۳۹۰). راهکار: بازتعریف کرامت زن بر پایه اندیشه اسلامی و معرفی الگوهای چهره حضرت زهرا(س)، حضرت زینب(س)، و مادر امام عصر(عج) به‌عنوان زنانی پیشرو، آگاه و اثرگذار.

۵. نبود برنامه‌ریزی تربیتی مهدوی در نهادهای دینی و فرهنگی

اغلب نهادهای دینی و فرهنگی، برنامه منسجمی برای آموزش و توانمندسازی زنان در حوزه تربیت مهدوی ندارند. فعالیت‌ها پراکنده و بدون ارزیابی علمی هستند. راهکار: ایجاد کارگروه‌های تخصصی زنان منتظر در حوزه علمی، دانشگاه‌ها و نهادهای فرهنگی با هدف برنامه‌ریزی تربیت دینی و مهدوی.

نتیجه‌گیری

انتظار فرج، صرفاً یک حالت روحی یا آرزوی ذهنی نیست، بلکه رویکردی فعال و مسئولانه برای زمینه‌سازی ظهور حجت خداوند است. در این میان، زن به‌عنوان رکن بنیادین خانواده و مؤثر در تربیت نسل، نقش انکارناپذیری در تحقق جامعه منتظر دارد. مقاله حاضر با بررسی مفاهیم خودسازی و دگرسازی زنان، نشان داد که زن منتظر باید هم در ساحت فردی و هم اجتماعی، رشد یابد و منشأ تحولات تربیتی، فرهنگی و معنوی باشد.

در ساحت فردی، خودسازی با محورهای معرفت دینی، تهذیب اخلاق، ارتباط با خدا، تقویت بصیرت و روحیه مقاومت، زن را به کنش‌گری فعال در جامعه منتظر تبدیل می‌کند. این زن با الهام از سیره حضرت زهرا(س) و مادر امام زمان(عج)، نمونه‌ای کامل از زن مسلمان در عصر غیبت است. در ساحت اجتماعی، زن با ایفای نقش مادری، الگوسازی در سبک زندگی، مشارکت فرهنگی، تربیت ایمانی فرزندان و دفاع از ارزش‌های اسلامی، زمینه‌ساز پرورش نسل صالح، عدالت‌طلب و منتظر واقعی است. این نقش تربیتی، عمیق‌ترین و پایدارترین مسیر برای ساخت تمدن اسلامی در دوران پیش از ظهور است.

همچنین در بخش آسیب‌شناسی، چالش‌هایی مانند ضعف معرفت مهدوی، نفوذ سبک زندگی غربی، کمرنگ شدن نقش مادری، تبلیغات فمینیستی و نبود برنامه‌ریزی در نهادهای دینی بررسی شد و راهکارهایی عملی برای هرکدام ارائه گردید. از جمله این راهکارها می‌توان به تدوین برنامه‌های آموزشی مهدوی، حمایت فرهنگی و اقتصادی از مادران، اصلاح سیاست‌های اشتغال، تقویت رسانه‌های اسلامی، و بازتعریف جایگاه زن منتظر در جامعه اشاره کرد.

در نهایت، تحقق ظهور و پیروزی عدالت جهانی، نیازمند مشارکت فعال زنان مؤمن و منتظر است؛ زنانی که با معرفت، تقوا، بصیرت و مسئولیت‌پذیری، نسل‌هایی عاشق امام عصر(عج) و آماده برای نصرت او را تربیت می‌کنند. چنین زنانی، خود جلوه‌هایی از تمدن مهدوی‌اند.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه، نامه ۳۱.

*صحیفه سجادیه، دعای ۴۷/

۱. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۶). زن در آیینه جلال و جمال. قم: مرکز نشر اسرا.
۲. رحیمی، علی (۱۳۹۴). نقش زنان در تربیت نسل منتظر. فصلنامه انتظار موعود، ۱۸(۴)، ۵۵-۷۲/
۳. صبوری، مهدی (۱۳۹۰). تحلیل گفتمان فمینیستی و نقش آن در تضعیف نهاد خانواده. مطالعات زنان، ۱۲(۲)، ۱۰۳-۱۲۰/
۴. مطهری، مرتضی (۱۳۷۸). نظام حقوق زن در اسلام. تهران: صدرا.
۵. نصیری، محمدحسن (۱۳۹۷). تربیت مهدوی در عصر غیبت. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۶. پناهیان، علیرضا (۱۳۹۳). فرهنگ انتظار و وظایف منتظران. قم: انتشارات بیان معنوی.
۱۰. رضایی، حسین (۱۴۰۰). مبانی سبک زندگی مهدوی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.